

16 Ró-íocaíochtaí leasa a aisghabháil

- 16.1** Déanann an Roinn Coimirce Sóisialaí (an Roinn) íocaíochtaí seachtainiúla nó míosúla leasa shóisialaigh le thart ar dhá mhilliún éilitheoir. Bhí an caiteachas iomlán scéime leasa shóisialaigh €23.9 billiún in 2022 maoinithe tríd an Vóta do Choimirce Shóisialach agus tríd an gCiste Árachais Shóisialaigh (CÁS).
- 16.2** Tagann ró-íocaíochtaí aníos nuair a fhaigheann éilitheoir íocaíocht nach bhfuil sé/sí ina teideal nó nuair a fhaigheann sé/sí íocaíocht ar mó í ná an tsuim a bhfuil sé/sí ina teideal. Scrúdaítear i gCaibidil 15 cén tslí ar féidir le ró-íocaíochtaí teach chun cinn agus próisis na Roinne maidir le haithint agus cainníochtú a dhéanamh ar an leibhéal fiachais ró-íocaíochta.
- 16.3** Ag an 31 Nollaig 2022, bhí fiachas gan íoc €495 mhilliún san iomlán ar an Roinn i ndáil le ró-íocaíochtaí scéime leasa le héilitheoirí. Faoin reachtaíocht, tá sé d'oibleagáid ar an Roinn gach iarracht a dhéanamh chun ró-íocaíochtaí dá leithéid a aisghabháil ina n-iomláine agus cinneadh a dhéanamh faoin modh agus ráta aisíocaíochta, a d'fhéadfaí a dhéanamh trí íocaíocht chnaphshuime nó trí íocaíochtaí tréimhsiúla.¹ Agus cinneadh á dhéanamh maidir leis an modh agus ráta aisíocaíochta fiachais ró-íocaíochta, cuireann an Roinn na nithe seo a leanas san áireamh:
- suim na ró-íocaíochta agus na cúinsí inar tháinig sí chun cinn, agus
 - aon fhíricí nó cúinsí a bhaineann leis an aisghabháil a tháinig chun solais don Roinn.
- 16.4** Dírítear sa tuarascáil seo ar na nithe seo a leanas
- próiseas aisghabhála fiachais na Roinne, lena n-áirítear treoir don fhoireann agus d'éilitheoirí
- treochtaí maidir le ró-íocaíochtaí a aisghabhadh, a díscríobhadh agus atá gan íoc
- forfheidhmiú dlíthiúil chun ró-íocaíochtaí a aisghabháil
 - anailís ar fhiachais a díscríobhadh le blianta beaga anuas
 - saincheisteanna eile a bhaineann le ró-íocaíochtaí.
- 16.5** Níor athbhreithníodh sa scrúdú seo ach bainistíocht fiachas a tháinig ó ró-íocaíochtaí scéime leasa príomhshrutha le héilitheoirí. Níor scrúdaíodh ann bainistíocht aon fhiachais eile a d'fhéadfadh an Roinn a ardú, amhail an scéim iomarcaíochta agus dócmhainneachta, nó fiachas a bhaineann leis na scéimeanna sealadacha a bhaineann le Covid-19 (Scéim Fóirdheontais Shealadaigh Pá nó Scéim Fóirdheontais Pá Fostaíochta) arna riar ag na Coimisinéirí Ioncaim.
- 16.6** Athbhreithníodh sa scrúdú príomhdhoiciméid agus príomhshonraí a chuir an Roinn ar fáil agus cuireadh agallamh ar bhaill foirne ábhartha na Roinne lena linn. Ina theannta sin, athbhreithníodh sampla d'fhiachais a díscríobhadh in 2022 chun comhlíonadh bheartas na Roinne a mheas.

¹ Ionstraim Reachtúil Uimhir 142 de 2007, Airteagal 243.

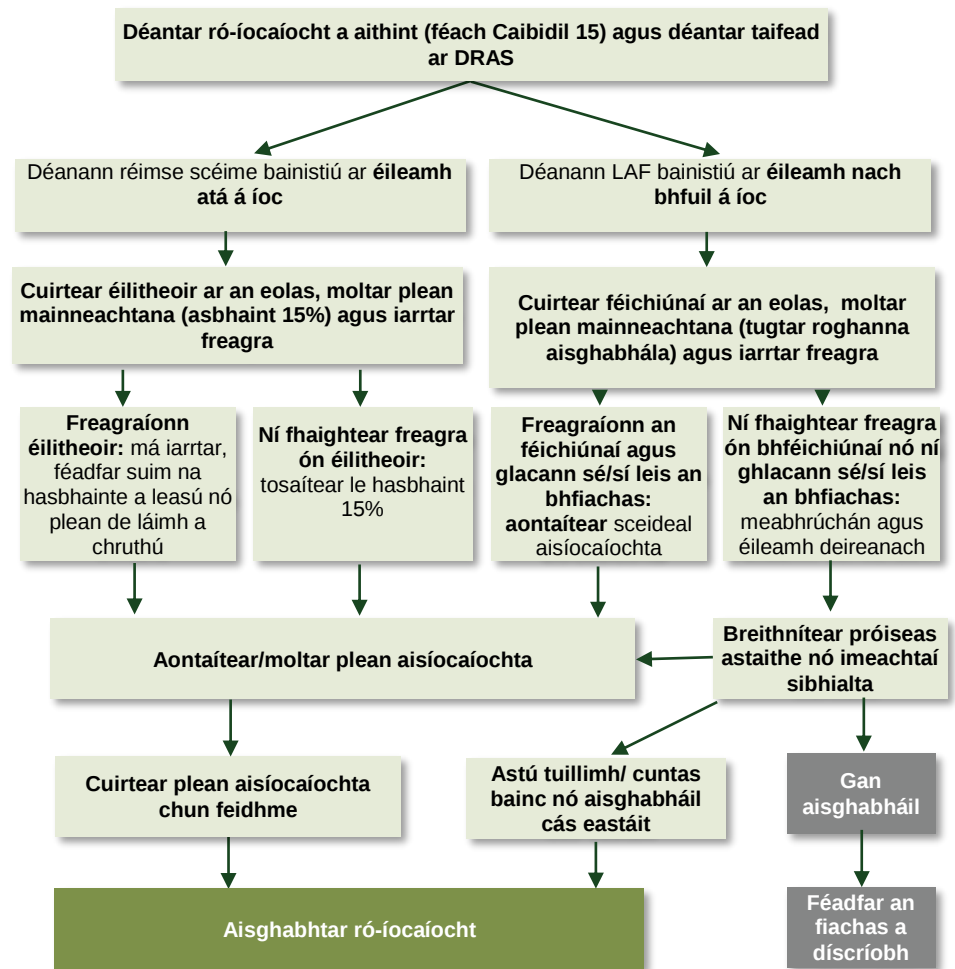
Próiseas aisghabhála fiachais na Roinne

1 Tá ceithre cholún ag an Straitéis Comhlíonta agus Frith-Chalaoise do 2019 go 2023.

- cosaint a dhéanamh ar chalaois agus earráid a bheith ag dul isteach sa chóras, lena n-áirítear trí fhaisnéis a sholáthar do chustaiméirí
- neamhchomhlíonadh a dhíspreagadh, trí éilimh a imscrúdú, ró-íocaíochtaí a aisghabháil, agus ionchúiseamh, arna dtacú le hoiliúint foirne agus próisis dearbhú cáilíochta
- cásanna calaoise agus earráide amhrasta a aithint a luaithe is féidir, lena n-áirítear athbhreithnithe éilimh minice
- socrúithe rialachais agus formhaoirseachta cuí a bheith i bhfeidhm.

2 Ceadáítear leis an reachtaíocht don Roinn ró-íocaíochtaí a aisghabháil trí 15% den ráta pearsanta a asbhaint ó íocaíochtaí éilimh leanúnacha agus amach anseo. Ní fhéadfar an asbhaint 15% a chur i bhfeidhm i leith íocaíochtaí breise, mar shampla do dhaoine fásta nó leanaí cáilitheacha, fiú más rud é gur tháinig an ró-íocaíocht aníos de bharr na n-íocaíochtaí breise sin. Ní asbhaintear ró-íocaíochtaí ó íocaíocht sochar linbh, seachas i gcás go raibh an scéim sin ina cúis leis an ró-íocaíocht.

- 16.7** Leagtar amach i *Straitéis Comhlíonta agus Frith-Chalaoise* na Roinne na bearta a dhéanann sí chun calaois leasa shóisialaigh agus earráid íocaíochta a chomhrac, lena n-áirítear neamhchomhlíonadh a dhíspreagadh trí ró-íocaíochtaí a aisghabháil agus trí chásanna calaoise a ionchúiseamh.¹
- 16.8** Déantar taifead ar shuimeanna fiachas ró-íocaíochta agus déantar bainistiú ar ghníomhaíochtaí aisghabhála ar Chóras Cuntasaíochta Fiachas agus Fáltas (DRAS) na Roinne. Déantar leis an gcóras uathobriú ar go leor gnéithe de na próisis chun ró-íocaíochtaí a aisghabháil agus chun teagmháil a dhéanamh le féichiúnaithe.
- 16.9** Tá aisghabháil ró-íocaíochta teoranta don airgead a aithnítear a bheith ró-íochta. Níl sé de chumas ag an Roinn fíneálacha ná muirir úis a chur i bhfeidhm, is cuma cad is cúis leis an ró-íocaíocht. Ní thabhoídhd éilitheoir costais bhreise ach amháin i gcás go bhfuil ionchúiseamh sibhialta nó coiriúil i gceist.
- 16.10** Tá go leor modhanna is féidir leis an Roinn a úsáid — ina n-aonar nó le chéile — chun fiachas a aisghabháil, lena n-áirítear:
- asbhaint ó íocaíochtaí leasa shóisialaigh leanúnacha agus amach anseo²
 - asbhaint ó riaráistí nó íocaíochtaí faoi scéimeanna eile
 - cnapshuim a fháil
 - íocaíochtaí rialta nó tráthchoda
 - astú tuillimh
 - aisghabháil ó eastáit éilitheora éagtha.
- 16.11** Tá cur chuige na Roinne maidir le gach aisghabháil ar leith bunaithe go príomha ar cé acu atá nó nach bhfuil an t-éilitheoir ag fáil íocaíocht leasa shóisialaigh faoi láthair (dá ngairtear 'duine atá á (h)íoc'). Achoimrítear i bhFíor 16.1 an próiseas aisghabhála fiachais.
- 16.12** Tá an Láraonad Fiachais (LAF) freagrach as comhordú a dhéanamh ar chur chun feidhme na straitéise aisghabhála fiachais sa Roinn, lena ndéantar maoirseacht ar a hoibriú agus a tuairisciú maidir le cúrsaí fiachais éilitheora. Faoi straitéis aisghabhála fiachais, tá LAF amháin freagrach as aisghabháil ró-íocaíochtaí a shaothrú ó éilitheoirí nach bhfuil íocaíocht á fáil acu a thuilleadh ón Roinn. Déanann réimsí scéime bainistíocht ar aisghabháil ró-íocaíochtaí nuair atá íocaíochtaí á bhfáil ag éilitheoirí.

Fíor 16.1 Próiseas aisghabhála ró-íocaíochtaí

Foinse: An Roinn Coimirce Sóisialaí

Treoir don fhoireann agus éilitheoirí

- 16.13** Tá an próiseas bainistíochta fiachais casta go leor. Rud úsáideach, tá treoir foilsithe ag an Roinn dá fhoireann agus d'éilitheoirí leasa shóisialaigh araon maidir le haisghabháil ró-íocaíochtaí.

Treoir don fhoireann

- 16.14** I mí Feabhra 2023, rinneadh nuashonrú ar an treoir is déanaí ón Roinn don fhoireann maidir le bainistíocht ró-íocaíochtaí éilitheoirí agus aisghabháil fiachais. Tugtar sa treoir sin aghaidh ar an bpróiseas le haghaidh aisíocaíocht a ardú ar DRAS; gnéithe atá le cur san áireamh agus cinneadh á dhéanamh faoi cé acu a bhaineann an ró-íocaíocht le hearráid éilitheora, le hearráid oifigiúil nó le calaois amhrasta; tosca maidir le fiachas a dhíluacháil nó a chur ar ceal; an próiseas aisghabhála fiachais; agus cásanna eastáit a bhainistiú.

1 Cuireadh stop leis na himeachtaí inmheánacha go sealadach le linn na paindéime ach leanadh ar aghaidh leo ar líne i mí Mheán Fómhair 2022. Áirítear sna himeachtaí seo anois faisnéis maidir le hathruithe ar an treoir nuashonraithe maidir le ró-íocaíochtaí a foilsíodh i mí Feabhra 2023.

2 Samplaí de na cainéil seo is ea suíomhanna gréasáin de chuid gov.ie, faisnéis do shaoránaigh, Free Legal Advice Centre, agus X (Twitter roimhe seo).

3 Féach *Tuarascáil ar Chuntais na Seirbhísí Poiblí 2022*, caibidil 15, Ró-íocaíochtaí leasa shóisialaigh a ardú.

4 *Bailiú Fiachais ag Comhlachtaí Seirbhíse Poiblí – Treoir Dea-chleachtais*, An Roinn Caiteachais Phoiblí, Seachadta ar an bPlean Forbartha Náisiúnta, agus Athchóirithe (DPENDPDR), 2017.

5 Níor measadh an phríomhthoisic ratha de chuid DPENDPDR maidir le modhanna bailithe tríú páirtí a úsáid a bheith infheidhme maidir le fiachais leasa.

6 Ardaítear comhpháirt fiachais ar leith do gach cás fiachais ar scéim. I gcás go mbaineann ró-íocaíocht le roinnt scéimeanna, ardófar comhpháirt fiachais ar leith do gach scéim.

7 Lorgaítear aisghabháil ró-íocaíochtaí ar lú iad ná €100 láithreach agus ina n-iomláine. Lorgaítear aisghabháil fiachais ró-íocaíochta idir €101 agus €5,000 ó fhéichiúnaí nach bhfuil íocaíocht á fáil acu ar ráta €20 in aghaidh na seachtaine. Tá rogha ag gach féichiúnaí aontú leis an Roinn maidir le ráta aisíocaíochta níos ísle nó níos airde nó an fiachas a ghlanadh in aon íocaíocht chnapshuime amháin.

16.15 Tá an treoir cuimsitheach, lena n-áirítear tagairtí agus naisc chuig faisnéis fhorlíontach, foirmeacha, agus modúil oiliúna le tacaíocht a thabhairt don fhoireann maidir le teoracha a chur i bhfeidhm. Ní mór d'oifigigh bhreithiúnachta breithiúnas a chleachtadh agus na beartais sin á gcur i bhfeidhm, mar sin tá an doiciméadacht maidir leis an réasúnaíocht do chinntí tábhachtach.

16.16 In 2019, thosaigh Rannóg Rialaithe na Roinne imeachtaí inmheánacha a reáchtáil chun oiliúint a chur ar an bhfoireann rialaithe maidir leis na nósanna imeachta cuí do ró-íocaíochtaí a ardú, maidir leis an doiciméadacht riachtanach agus maidir le córas DRAS a úsáid.¹

Treoir d'éilitheoirí

16.17 Tá treoir na Roinne maidir le bainistíocht fiachais ró-íocaíochta ar fáil do gach éilitheoir trí na meáin shóisialta éagsúla, agus cuirtear faisnéis chuig éilitheoirí mar chuid de chomhfhreagras maidir le ró-íocaíocht.² Tríd is tríd, tá an treoir cuimsitheach, ach d'fhéadfaí an treoir maidir le cásanna eastáit a mheas a bheith débhríoch.³

Bailiú fiachais — treoir dea-chleachtais

16.18 D'fhoilsigh an Roinn Caiteachais Phoiblí, Seachadta ar an bPlean Forbartha Náisiúnta, agus Athchóirithe (DPENDPDR) treoir dea-chleachtais do chomhlachtaí poiblí maidir le bailiú fiachais in 2017.⁴ Tá an treoir bunaithe ar athbhreithniú inar aithníodh príomhthosca ratha do bhainistíocht fiachais.

16.19 Tá nósanna imeachta aisghabhála fiachais na Roinne sásúil nó go maith go príomha nuair a dhéantar iad a mheas i gcoinne phríomhthosca ratha na teorach ó DPENDPDR.⁵ Tharraing an chomparáid leis an treoir aird ar na gnéithe seo a leanas de chleachtas na Roinne, áfach.

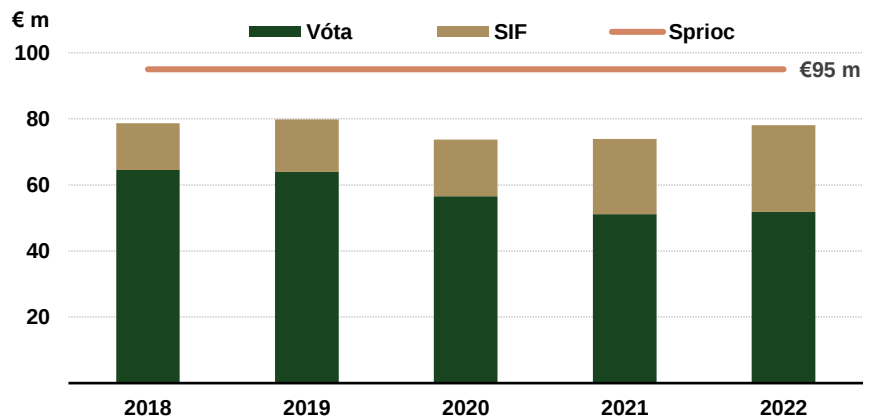
- Cé go bhfuil beartais bhainistíochta fiachais i bhfeidhm, is ann do shaincheisteanna maidir le comhlíonadh, go háirithe maidir le doiciméadacht don réasúnaíocht le roinnt cinntí.
- Cé go gceadaítear leis an amharc custaiméara aonair amharc ar an bhfiachas ar fad atá ar fhéichiúnaí aonair le chéile, is le comhpháirt aonair an fhiachais a chaitear le fiachas nuair atá sé i gceist an fiachas a díscríobh.⁶
- Tá saincheapadh pleananna bailiú fiachais teoranta agus, tríd is tríd, níl sé bunaithe ar an leibhéal fiachais gan íoc. Tá bailiú ó fhéichiúnaithe a bhfuil íocaíochtaí leasa sóisialach á bhfáil acu faoi láthair teoranta go suas go 15% den ráta íocaíochta pearsanta. I gcás féichiúnaí nach bhfuil íocaíochtaí leasa á bhfáil aige/aici, is é €50 in aghaidh na seachtaine an aisghabháil thréimhsiúil uasta a iarrtar.⁷
- Déantar cumarsáid tríd an bpost go príomha.
- I gcás nach ndéanann féichiúnaí nach bhfuil íocaíocht á fáil aige/aici teagmháil leis an Roinn, tá roghanna forfheidhmithe teoranta. Is roghanna atá dian ar acmhainní iad fógraí astaithe agus imeachtaí sibhialta a shaothrú, a d'fhéadfadh a bheith neamhbharainneach i go leor cásanna.
- Tá raon roghanna íocaíochta ar fáil, lena n-áirítear dochar díreach, buanorduithe, astú tuillimh agus íocaíochtaí cárta dochair. Tá sásra á fhorbairt ag an Roinn faoi láthair chun íocaíochtaí ar an bhfeidhmchlár MyWelfare a chumasú.

- Déantar príomhtháscairí feidhmíochta fiachais a thuairisciú do Bhord Bainistíochta na Roinne. D'fhéadfaí áibhéil a dhéanamh ar luach tuairiscithe an fhiachais is féidir a aisghabháil ó chásanna eastáit i gcás go bhfuil roinnt comhpháirteanna fiachais ag féichiúnaí éagtha, mar ní chaithfear leis na comhpháirteanna ar fad sa tslí chéanna ag an am céanna. Mar shampla, féadfar comhpháirt amháin a dhíscríobh agus féadfar nach gcomhlíonfaidh ceann eile na critéir do dhíscríobh go dáta níos déanaí.

Treochtaí maidir le haisghabháil fiachais ró-íocaíochta

- 16.20** Sa tréimhse ó 2018 go 2022, ar an meán, d'aisghabh an Roinn €76 mhilliún gach bliain. Bhí luach na ró-íocaíochtaí a aisghabhadh seasta go leor sa tréimhse 2018 go 2022, ach beagáinín níos lú ná sprioc na Roinne gach bliain (féach Fíor 16.2).¹ Chuir an Roinn in iúl gur leagadh sprioc dhúshlánach síos lena chinntiú go ndéanfaí gach iarracht aisghabháil a uasmhéadú.

Fíor 16.2 Spriocanna aisghabhála fiachais ró-íocaíochta agus torthaí iarbhir^a

Foinse: An Roinn Coimirce Sóisialaí

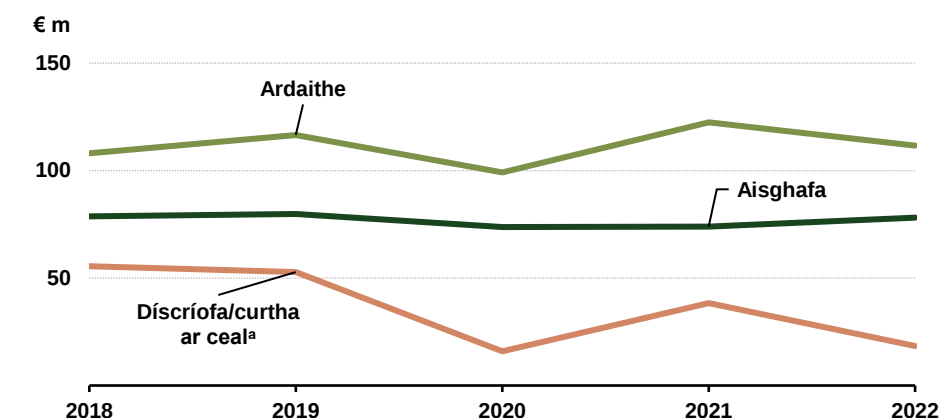
Nóta: a Foilsítear na spriocanna i Ráiteas Bliantúil agus Straitéis Bhliantúil Spriocanna Straitéis Comhlíonta agus Frith-Chalaoise na Roinne do 2018 go 2023.

1. Ní raibh tionchar ró-mhór ag paidéim Covid 19 ar aisghabháil ró-íocaíochtaí. Ní raibh aisghabhálacha in 2020 agus 2021 ach 8% níos lú ná mar a bhí in 2019.

2 Bhí fiachas a díscríobhadh in 2018, 2019 agus 2021 níos airde ná formhór na mblianta de bharr dhíscríobh baisce an tseanfhiachais a chomhlíon critéir ar leith, mar a cheadaigh DPENDPDR (tá tuilleadh mionsonraí tugtha i mír 16.51). Bheadh luach na ró-íocaíochtaí gan íoc i mí na Nollag 2022 níos airde gan an díscríobh sin.

- 16.21** Ar an meán, 'd'ardaigh' nó d'aithin an Roinn ró-íocaíochtaí dar luach €112 mhilliún gach bliain sa tréimhse 2018 go 2022 (féach Fíor 16.3). Bhí sé sin cothrom le thart ar 0.45% de chaiteachas scéime sa tréimhse sin.

- 16.22** Ar an iomlán le linn na tréimhse 2018 go 2022, dhíscríobh nó chealaigh an Roinn ró-íocaíochtaí dar luach €181 mhilliún (€36 mhilliún ar an meán in aghaidh na bliana).² Mar aon le haisghabhálacha arbh fhiú thart ar €76 mhilliún in aghaidh na bliana iad, rinne sé sin na ró-íocaíochtaí nua a ardaíodh a fhritháireamh. Ní raibh ach gluaiseacht bheag ann i luach na bhfiachas ró-íocaíochta gan íoc ag deireadh na bliana, a laghdaigh ó €499 milliún ag deireadh 2017 go €495 mhilliún ag deireadh 2022.

Fíor 16.3 Treochtaí fiachais taifeadta 2018 go 2022

Foinse: An Roinn Coimirce Sóisialaí. Anailís ó Oifig an Ard-Reachtair Cuntas agus Ciste.

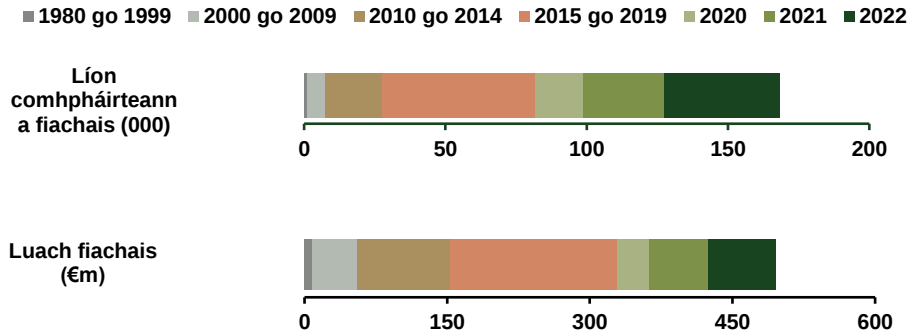
Nóta: a Cuirtear ró-íocaíocht ar ceal nuair atá sé soiléir nár chóir an ró-íocaíocht a ardú, nó gur earráid a bhí i gceist maidir leis an mbealach ar ardaíodh agus ar taifeadadh í. Den fhiachas a díscríobhadh nó a cuireadh ar ceal in 2018 go 2022, díscríobhadh 79% agus cuireadh 21% ar ceal.

Comhpháirteanna fiachais agus líon na bhféichiúnaíthe

- 16.23** Ag deireadh 2022, bhí 168,335 chomhpháirt fiachais gan íoc ó 134,165 fhéichiúnaí. Ní raibh ach aon chomhpháirt fiachais amháin ag formhór mór na bhféichiúnaíthe (83%). Bhí dhá chomhpháirt fiachais ag thart ar dhuine amháin as gach ochtar (12%) de na féichiúnaíthe, bhí trí chomhpháirt ag 3% díobh, bhí ceithre chomhpháirt go deich gcomhpháirt ag 1.7% díobh (2,326 fhéichiúnaí) agus bhí 11 chomhpháirt fiachais nó níos mó ag 35 fhéichiúnaí.
- 16.24** Mar a luaitear, úsáideadh san anailís don imscrúdú seo na comhpháirteanna aonair fiachais seachas comhpháirteanna a chumasc de réir féichiúnaí. Tugann sé sin léargas níos fearr agus comparáidí níos comhsheasmhaí maidir le haois an fhiachais (is féidir gur ardaíodh comhpháirteanna aonair féichiúnaí thar roinnt blianta) agus luach an fhiachais is inchurtha i leith na scéimeanna ábhartha (is féidir gur ardaíodh comhpháirteanna aonair féichiúnaí thar réimse scéimeanna). I gcás go bhfuil roinnt comhpháirteanna fiachais ag féichiúnaí, cuireann an Roinn aon íocaíochtaí a fhaightear i leith an fhiachais is sine ar dtús, ach measann sí go bhfuil fiachas uile an fhéichiúnaí 'á íoc'.

Tráthúlacht aisghabhála

- 16.25** Áirítear roinnt fiachas a braitheadh agus a taifeadadh roinnt blianta ó shin leis an bhfiachas ró-íocaíochta a thaifead an Roinn — de réir luacha, ardaíodh 11% den fhiachas in 2009 agus blianta roimhe agus ardaíodh beagnach 20% de idir 2010 agus 2014 (féach Fíor 16.4).

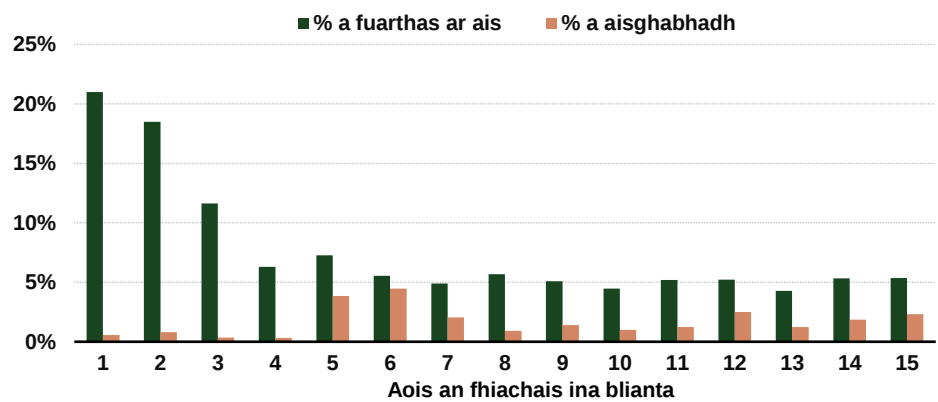
Fíor 16.4 Aois an fhiachais ró-íocaíochta ag deireadh 2022, de réir líon na gcomhpháirteanna fiachais agus luacha

Foinse: An Roinn Coimirce Sóisialaí. Anailís ó Oifig an Ard-Reachtaire Cuntas agus Ciste.

16.26 Mar a tharlaíonn de ghnáth i gcás fiachais, laghdaíonn cumas na Roinne chun fiachas ró-íocaíochta a aisghabháil de réir mar a théann an fiachas in aois. Léirítear i bhFíor 16.5 an méid aisghabhála fiachais de réir aois an fhiachais in 2022. Laghdaíonn an ráta aisghabhála go suntasach tar éis dhá bhliain, agus an fiachas atá fágtha á aisghabháil ag ráta atá cothrom le thart ar 5% tríd is tríd gach bliain.

16.27 Léiríonn an ráta aisghabhála cur chuige na Roinne maidir le haisghabháil ró-íocaíochtaí,

- áit a bhfaightear íocaíochtaí cnapshuime ó eastáit na bhféichiúnaithe (taobh istigh de chúpla bliain ón bhfiachas a ardú de ghnáth) agus a siarchoinnítear riaráistí de bharr teidlíocht faoi scéim eile
- áit a ndéantar aisghabháil leanúnach fhadtéarmach trí suas go 15% a asbhaint ó íocaíochtaí reatha leasa shóisialaigh reatha an fhéichiúnaí agus aisíocaíochtaí tréimhsiúla atá cothrom le suas go €50 in aghaidh na seachtaine a thógáil ó fhéichiúnaithe nach bhfuil íocaíocht leasa á fáil acu
- áit nach ndéantar roinnt féichiúnaithe aon íocaíochtaí.

Fíor 16.5 Méid an fhiachais a aisghabhadh le linn 2022, de réir aois na comhpháirte fiachais ina blianta^a

Foinse: An Roinn Coimirce Sóisialaí. Anailís ó Oifig an Ard-Reachtaire Cuntas agus Ciste.

Nóta: a Mar shampla, léiríonn pointe '5' ar an ais chothrománach fiachas a cruthaíodh in 2017 (5 bliana roimh 2022) agus a bhí fós gan íoc i dtús 2022. Íocadh 7% den fiachas gan íoc le linn 2022 agus díscríobhadh 4% den fiachas gan íoc le linn 2022.

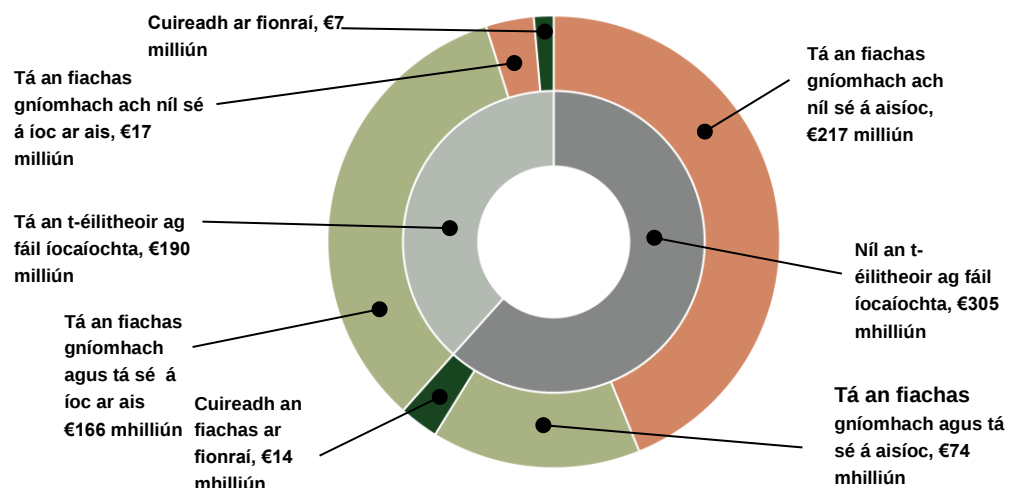
Stádas an fhiachais gan íoc

16.28 Déanann an Roinn aicmiú ar gach taifead fiachais de réir stádas reatha an fhiachais. Is iad na táscairí a úsáidtear ná

- tá an fiachas gníomhach agus á aisíoc: fuarthas íocaíocht ón bhféichiúnaí sna cúig seachtaine seo a chuaigh thart
- tá an fiachas gníomhach ach níl sé á aisíoc: tá an fiachas gníomhach ach ní dhearna an féichiúnaí aon aisíocaíocht sna cúig seachtaine a chuaigh thart nó tá an féichiúnaí ag aisíoc seanfhiachais
- tá an fiachas ar fionraí: cuireadh an fiachas ar fionraí, a fhágann nach bhfuil aon ghníomhartha aisghabhála i bhfeidhm

16.29 Tá an Roinn níos rathúla maidir le socruithe aisíocaíochta a chur i bhfeidhm d'fhéichiúnaithe a bhfuil íocaíochtaí leasa á bhfáil acu (féach Fíor 16.6). Is dócháil go mbeidh socruithe aisíocaíochta i bhfeidhm d'fhiachais a bhaineann le scéimeanna ar leith (mar shampla, scéim teaghlaigh aontuismitheora, liúntas cúramóra) i gcomparáid le cinn eile, amhail íocaíocht dífhostaíochta paidnéime, sochar cuardaitheora poist (Fíor 16.7).

Fíor 16.6 Stádas an fhiachais ró-íocaíochta ag deireadh 2022, de réir féichiúnaí

Foinse: An Roinn Coimirce Sóisialaí. Anailís ó Oifig an Ard-Reachtair Cuntas agus Ciste.

Fíor 16.7 Príomhtháscairí do na deich scéim lenar bhain an fiachas is airde, ag deireadh 2022^a

Scéim	Luach an fhiachais €m	Stádas aisíocaíochta, de réir luacha	Aois an fhiachais, de réir % d'fhiachas na scéime	Meánluach comhpháirte fhiachais
Liúntas cuardaitheora poist	136			2,128
Íocaíocht teaghlaigh aontuismitheora	66			7,712
Pinsean stáit - neamhranníocach	45			16,346
Liúntas míchumais	44			9,850
Íocaíocht dífhostaíochta paidéime	37			4,195
Liúntas cúramóra	35			10,969
Sochar breoiteachta	20			958
Sochar cuardaitheora poist	16			594
Sochar linbh	16			1,908
Pinsean stáit - ranníocach	12			2,956

Eochair:**Stádas aisíocaíochta, de réir luacha**

Tá an fiachas gníomhach ach níl sé á aisíoc

Tá an fiachas gníomhach agus tá sé á aisíoc

Cuireadh an fiachas ar fionraí/eile^b

Aois an fhiachais, de réir luacha

<1 bhliain amháin

1-3 bliain

4-9 bliain

>9 mbliana

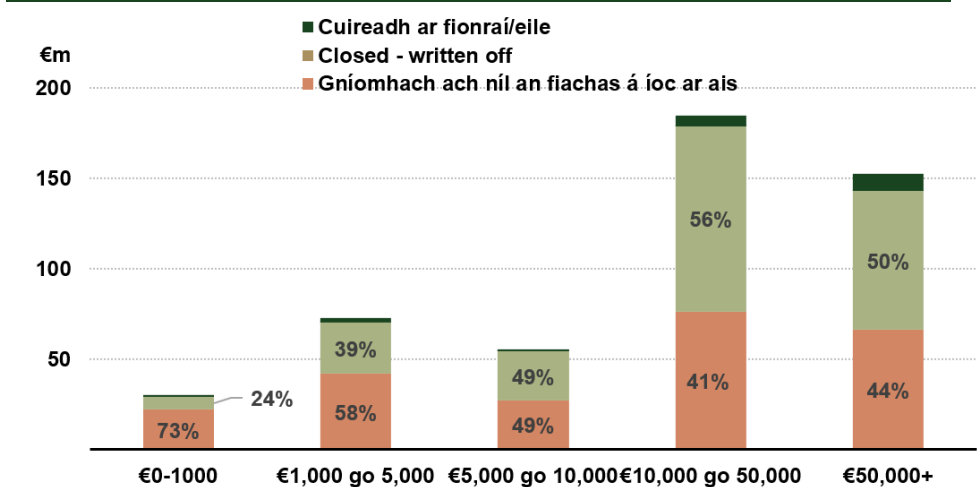
Foinse: An Roinn Coimirce Sóisialaí. Anailís ó Oifig an Ard-Reachtair Cuntas agus Ciste.

Nótaí: a Tá an anailís seo bunaithe ar gach comhpháirt fhiachais.

b Áirítear le 'Eile' fhiachais a cuireadh ar ceal, a aisíocadh nó a díscríobhadh i gcás nár próiseáladh na hidirbhearta ina n-iomláine faoi mhí na Nollag 2022 —tá luach na n-aicmithe sin níos lú ná 2% de luach iomlán na n-íocaíochtaí a cuireadh ar ceal.

- 16.30** Bhí sé níos dóchúla go mbeadh na hiarmhéideanna fiachais ba mhó i gcás aisíocaíochta gníomhaí ag deireadh 2022 ná fiachais ar a raibh luach níos ísle (féach Fíor 16.8). Mar shampla, aicmíodh breis is leath na bhfiachas a raibh a meánluach idir €10,000 agus €50,000 ina bhfiachas 'atá gníomhach agus á aisíoc'. Bhí níos lú ná 40% d'fhiachais a raibh a meánluach idir €1,000 agus €5,000 sa chor céanna. Mar sin féin, mar gheall go bhfuil aisghabháil ró-íocaíochtaí trí asbhaint ó íocaíochtaí leasa shóisialaigh teoranta do 15% den ráta pearsanta, bheadh an tsuim uasta is féidir a aisghabháil ó ghnáthfhaighteoir leasa in aon bhliain níos lú ná €2,000, mura ndéanann féichiúnaí íocaíocht chnapshuime nó aisíocaíochtaí sceidealta eile. Ag an ráta sin, thógfadh sé cúig bliana chun fiachas €10,000 a ghlanadh, agus thógfadh sé 25 bliana chun fiachas €50,000 a ghlanadh.

Fíor 16.8 Luach iomlán an fhiachais gan íoc, de réir na suime a bhí gan íoc ag gach féichiúnaí, i mí na Nollag 2022^a

Foinse: An Roinn Coimirce Sóisialaí. Anailís ó Oifig an Ard-Reachtair Cuntas agus Ciste.

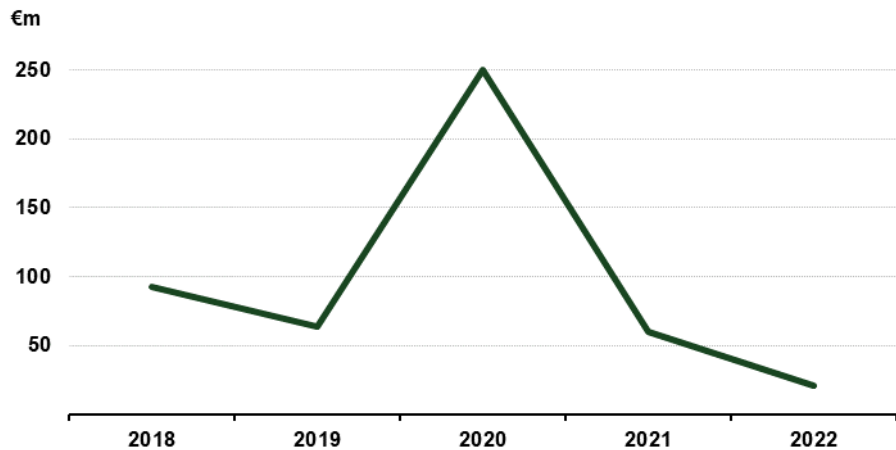
Nóta: a I gcás go bhfuil féichiúnaí ag aisíoc aon chomhpháirte fiachais, aicmíodh gach comhpháirt a bheith gníomhach.

Fiachas ar fionraí

- 16.31** Sa treoir ón Roinn don fhoireann, foráiltear d'fhiachais a chur ar fionraí in 'imthosca teoranta', mar shampla nuair a dhéantar achomharc i gcoinne cinnidh nó mar gheall ar imthosca maolaitheacha.
- 16.32** Cuireadh fiachas ró-íocaíochta nua a ardaíodh idir mí an Mhárta 2020 agus mí an Mheithimh 2021 ar fionraí láithreach mar chuid d'fhreagairt na Roinne do phaindéim Covid-19. Mar gheall air sin, méadaíodh an fiachas ar fionraí go tobann i mí na Nollag 2020. I ndiaidh mhí an Mheithimh 2021, baineadh an fiachas a ardaíodh sa tréimhse sin 'ón bhfionraí' agus thosaigh an Roinn ag cur na bhféichiúnaithe ar an eolas faoi go foirmiúil.
- 16.33** Bhí luach an fhiachais ar fionraí i bhfad ní ba lú faoi dheireadh 2022 i gcomparáid leis an tréimhse díreach roimh an bpaindéim (féach Fíor 16.9). Bhí cuid den laghdú sin mar gheall ar dhíscríobh €27 milliún in 2021, rud a cheadaigh DPENDPDR agus a bhain le fiachas a cuireadh ar fionraí roimh 2014, nuair a d'aistrigh an Roinn go dtí an córas DRAS.

- 16.34** Soláthraíonn an Roinn ráiteas bliantúil do gach féichiúnaí ar a stádas fiachais reatha, seachas nuair a chuirtear aisghabháil an fhiachais ar fionraí nó nuair a chuirtear cumarsáid leis an bhféichiúnaí ar fionraí. Níor eisíodh ráiteas fiachais bliantúil maidir le fiachas ró-íocaíochta a cuireadh ar fionraí le linn na paidéime, ach eisíodh é nuair a baineadh an fiachas as an bhfionraí.

Fíor 16.9 Luach an fhiachais ar fionraí, 2018 go 2022

Foinse: An Roinn Coimirce Sóisialaí. Anailís ó Oifig an Ard-Reachtair Cuntas agus Ciste.

Forfheidhmiú dlíthiúil chun ró-íocaíochtaí a aisghabháil agus chun calaois a dhíspreagadh

Fógraí astaithe agus imeachtaí sibhialta

- 16.35** I gcás nach bhfuil íocaíochtaí á ndéanamh ag féichiúnaí agus nach n-aontaíonn sé/sí sceideal aisíocaíochtaí tréimhsiúla, féadfaidh an Roinn an aisghabháil a lorg trí astú tuillimh nó imeachtaí sibhialta.
- 16.36** Féadfaidh an Roinn tús a chur le fógra astaithe le haghaidh fiachais beag beann ar shuim nó cúis na ró-íocaíochta.¹ Roimh mhí na Bealtaine 2023, dhírigh an Roinn ar astuithe tuillimh toisc go bhfuil an fhaisnéis a theastaíonn ar fáil níos éasca, agus níor lorg sí fógra astaithe do chistí a shealbhaítear in institiúid airgeadais. Foráiltear le hastú tuillimh do suas le 15% a asbhaint ó thuilleamh ar bhonn leanúnach leis an bhfostóir reatha — má athraíonn an féichiúnaí fostóir, ní foláir don Roinn próiseas astaithe nua a thosú.
- 16.37** Idir 2016 agus 2022, forghníomhaíodh 129 bhfógra astaithe²
- aisíocadh fiachais €746,000 go hiomlán mar gheall ar 24 fhógra astaithe
 - tá 76 fhógra astaithe maidir le fiachas €1,538,000 gníomhach, agus €207,000 á aisghabháil ó mhí na Nollag 2022
 - níl 29 bhfógra astaithe maidir le fiachas €933,000 gníomhach níos mó — b'ionann an fiachas a aisghabhadh sna cásanna sin agus €61,000.³
- 16.38** Dúirt an Roinn gur laghdaíodh úsáid na bhfógraí astaithe i rith na paidéime, ach rinne tionscadal a bunaíodh sa bhliain 2022 athbhreithniú ar bheagnach 4,000 cás féideartha agus dá bharr sin, faoi mhí na Bealtaine 2023,

¹ Féadfar fógra astaithe a fhorghníomhú i leith phá nó thuarastal an fhéichiúnaí nó i leith cistí a shealbhaíonn an féichiúnaí in institiúidí airgeadais.

² Áirítear leis na figiúirí seo orduithe astaithe a forghníomhaíodh faoi mhí an Mheithimh 2017 in 31 chás dar luach iomlán €952,000 (ar aisghabhadh €369,000 de).

³ Féadtar le horduithe a bheith neamhghníomhach ar chúiseanna éagsúla, amhail bás an fhéichiúnaithe nó athrú fostóra.

- eisíodh 158 bhfógra astaithe, ar eisíodh 70 ceann díobh in 2022 (atá ar áireamh sa líon thuas) agus ar eisíodh na 88 gcinn eile díobh in 2023
- chuir thart ar 1,300 duine de na féichiúnaithe sin tús le haisíocaíochtaí a dhéanamh sular forghníomhaíodh fógra astaithe
- ceaptar nach bhfuil thart ar 2,500 cás oiriúnach faoi láthair d'fhógra astaithe mar gheall ar thuilleamh uireasach an fhéichiúnaí.

16.39 Dúirt an Roinn go bhfuil an próiseas reachtúil maidir le fógraí astaithe a fhorghníomhú dian ar acmhainní agus go maireann sé suas le dhá mhí. I rith 2022, bhí naonúr ball foirne ag obair go lánaimseartha ar fhógraí astaithe, ach cuireadh ochtar ball foirne eile leo faoi mhí na Bealtaine 2023.

1 Nuair a fhaigheann féichiúnaí íocaíocht leasa shóisialaigh, déantar asbhaintí leanúnacha ó na híocaíochtaí sin.

16.40 I gcásanna ionchúisimh shibhialta, déantar scrúdú ar chumas an duine an fiachas a aisíoc. Is é beartas na Roinne nach dtugann sí faoi chaingean shibhialta mura bhfuil aon dóchúlacht ann go n-aisghabhfaí an fiachas atá dlite, mar shampla i gcás go bhfuil an féichiúnaí spleách ar íocaíochtaí leasa shóisialaigh agus nach bhfuil aon sócmhainní ná ioncam eile aige/aici.¹ Tá sé bliana ag an Roinn chun tús a chur le himeachtaí.²

2 Ní foláir imeachtaí a thosú laistigh de shé bliana ón 'gcúis chaingne' — is féidir leis sin a bheith ar an dáta a dhéanann oifigeach breithiúnachta nó oifigeach achomhairc cinneadh, an íocaíocht is déanaí, nó nuair a admhaíonn an féichiúnaí an fiachas. Do chásanna eastáit, tosaíonn an teorainn sé bliana nuair a fhaigheann an Roinn sceideal sócmhainní.

16.41 Le blianta beaga anois, is é beartas na Roinne fógra astaithe a bhreithniú nuair a theipeann ar fhéichiúnaí teagmháil shásúil a dhéanamh leis an Roinn. Níor tharla aon ionchúisimh shibhialta maidir le haisghabháil fhiachais ó 2016 ar aghaidh. Mar sin féin, sa bhliain 2023, thosaigh an Roinn ar athbhreithniú a dhéanamh ar chásanna ina bhféadfadh imeachtaí sibhialta a bheith cuí — rinneadh athbhreithniú ar 103 chás, agus thosaigh 14% d'fhéichiúnaithe ag aisíoc nuair a cuireadh in iúl dóibh go raibh imeachtaí sibhialta á mbreithniú. Bhí an t-athbhreithniú sin fós ar siúl i mí Aibreáin 2023.

3 Leagtar an sprioc amach i [Straitéis Comhlíonta agus Fhrith-Chalaoise na Roinne do 2019 go 2023](#). Eisíonn an Roinn tuarascáil bhliantúil ina léirítear an chaoi ar sásaíodh na spriocanna bliantúla éagsúla (tuarascáil 2021).

Ionchúiseamh Coiriúil

16.42 Is é beartas na Roinne cásanna a bhreithniú d'ionchúiseamh coiriúil nuair a bhíonn fianaise láidir ann ar chalaois. Ba é an sprioc bhliantúil a bhí ag an Roinn sa tréimhse 2018 go 2022 ná 500 cás a bhreithniú in aghaidh na bliana (féach Fíor 16.10).³

Fíor 16.10 Líon na gcásanna a breithníodh agus a tarchuireadh lena n-ionchúiseamh, 2016 go 2022.

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Líon na gcásanna a breithníodh lena n-ionchúiseamh	N/B ^a	N/B ^a	435	505	315	274	425
Líon na gcásanna a seoladh lena n-ionchúiseamh							
An tAcht Leasa Shóisialaigh (Comhdhlúthú) [2005] ^b	181	170	101	114	62	30	121
An tAcht um Cheartas Coiriúil [2001] ^c	160	130	74	86	82	49	38
Líon iomlán na gcásanna a seoladh lena n-ionchúiseamh	341	300	175	200	144	79	159
Cásanna a seoladh lena n-ionchúiseamh mar % de na cásanna a breithníodh	N/B	N/B	40%	40%	46%	29%	37%

Foinse: An Roinn Coimirce Sóisialaí

- Nótaí
- a Níl sonraí inchomparáide ar fáil. Roimh 2018, thomhais an Roinn na cásanna a cuireadh isteach lena n-ionchúiseamh seachas na cásanna a breithníodh lena n-ionchúiseamh.
 - b Cuirtear cásanna féideartha faoin Acht Leasa Shóisialaigh (Comhdhlúthú) [2005] ar aghaidh go hOifig an Phríomh-Aturnae Stáit chun imeachtaí a eisiúint. Is iad na pionóis uasta ná fineáil suas le €13,000 agus/nó trí bliana sa phríosún. I measc na gcásanna sin, tá cásanna ina mainníonn éilítheoirí athruithe i gcúinsí a chur in iúl, ina ndéanann siad dearbhuithe bréagacha d'aon ghnó nó a ina gcuireann siad fíricí ábhartha faoi cheilt, ina gcuireann siad bac ar chigire leasa shóisialaigh; nó ina mainníonn siad ranníocaíochtaí árachais a mheastar a bheith dlite a íoc.
 - c Seoltar cásanna a d'fhéadfaí a imscrúdú faoin Acht um Cheartas Coiriúil (Cionta Gadaíochta agus Calaoise), 2001, go dtí an Garda Síochána lena n-imscrúdú tuilleadh sula dtarchuirtear iad go dtí an Stiúrthóir Ionchúiseamh Poiblí lena mbreithniú chun cás dlí a thabhairt. Áirítear leis na cineálacha cásanna sin pearsanú; uimhir seirbhíse poiblí a mhí-úsáid; sochair nó cúnamh atá ar fáil do chónaitheoirí amháin a éileamh le linn cónaí lasmuigh den Stát; calaois; ráitis bhréagacha ábhartha a dhéanamh; doiciméadacht bhréagach a úsáid chun íocaíocht leasa a fháil; doiciméid a mhí-úsáid nó a scriosadh go mídhleathach; athchiontú; ceilt d'aon ghnó, meabhlairacht, comhcheilg nó éilliú.

16.43 Nuair a tharchuirtear cás chuig Oifig an Phríomh-Aturnae Stáit lena ionchúiseamh, bíonn na pionóis a ghearrann an chúirt sa bhreis ar aisghabháil na ró-íocaíochtaí a dhéanann an Roinn. Thar an tréimhse 2016 go 2022, cuireadh 853 chás¹ i gcrích os comhair na cúirte mar a leanas:

- gearradh fineáil i 404 chás (47%)
- cuireadh an tAcht Promhaidh i bhfeidhm i 198 gcás (23%)
- gearradh pianbhreith choimeádta in 81 (10%) chás (cuireadh an phianbhreith ar fionraí i 64 de na cásanna sin)
- pionóis eile (amhail seirbhís phobail nó deonú ordaithe tráthchoda) i 64 chás (8%)
- caitheadh amach, díbheadh nó aistarraingíodh na cásanna i 106 chás (12%)

¹ Mar gheall ar an am a thógfadh sé ionchúiseamh a bhreith os comhair na cúirte, níl cohórt na gcásanna a ndéantar ionchúiseamh orthu mar an gcéanna leis an gcóhórt a tharchuirtear lena n-ionchúiseamh.

Fiachas a dhíscríobh

16.44 Is é beartas na Roinne fiachas a dhíscríobh chun críocha cuntasáíochta nuair a mheastar nach bhfuil sé indéanta ná barainneach níos mó an fiachas a aisghabháil, nó má tá sé chun leas an phobail déanamh amhlaidh. Áiríonn leis sin na cásanna seo a leanas:

- tacaítear san fhianaise atá ar fáil lena chinneadh go bhfuil cumas aisíoca an fhéichiúnaí teoranta
- d'eascair an ró-íocaíocht mar gheall ar bhotún a rinne oifigeach de chuid na Roinne agus, mar gheall ar a cineál, ní bheadh suim na ró-íocaíochta ar eolas ag an éilitheoir
- nár oibrigh an Roinn de bhun faisnéis a fuair sí laistigh d'achar ama réasúnta, agus ró-íocadh éilitheoir dá bharr.

16.45 Nuair a dhéantar fiachas a dhíscríobh, fanann taifead ar an bhfiachas ar chomhad an éilitheora agus féadfar é a aisghabháil tráth níos déanaí go fóill. Nuair a aisghabhann an Roinn an fiachas ina dhiaidh sin, freaschuirtear an díscríobh fiachais (cuirtear ar ceal é)

Díscríobh a cheadú

16.46 Tá próisis bhaisce agus próisis láimhe araon i gceist le fiachas ró-íocaíochta a aisghabháil. I rith 2022, dhíscríobh an Roinn 9,917 gcomhpháirt fiachais dar luach €11.1 milliún mar a leanas:

- díscríobhadh 6,933 fhiachas (70%) dar luach €7.5 milliún (meánluach €1,100) trí phróisis bhaisce
- díscríobhadh 2,984 fhiachas (30%) dar luach €3.5 milliún (meánluach €1,200) trí athbhreithniú láimhe cás ar chás a rinne oifigeach údaraithe ar idirbhearta.

Díscríobh baisce fiachais

16.47 Cheadaigh DPENDPDR don Roinn fiachas a dhíscríobh in imthosca ina meastar nach féidir an fiachas a aisghabháil iontu, mar shampla¹

- meastar nach féidir fiachas a aisghabháil má bhaineann sé le féichiúnaithe atá marbh le roinnt blianta, nuair atá an fiachas sean, agus nuair nach ndearnadh aon aisghabháil le blianta fada
- tá comhpháirteanna fiachais ró-íocaíochta faoi luach tairsí i gcás nach meastar go mbeadh aisghabháil barainneach agus nach bhfuil an féichiúnaí ag fáil íocaíochta ón Roinn faoi láthair (seachas sochar leanaí) nó ag aisíoc fiachais.

16.48 Don phróiseas um dhíscríobh baisce fiachais, roghnaíonn lucht bainistíochta an Láraonaid Fiachais (LAF) cásanna bunaithe ar chritéir shainiúla. Faomhann an Príomhoifigeach in LAF liostú na gcásanna, ach ní theastaíonn uaidh/uaithe údará ó Bhord Tionscadail Rialaithe nó Bord Bainistíochta na Roinne. Níl aon teorainn ann ar luach na bhfiachas aonair a dhíscríobhtar faoin bpróiseas seo.

¹ Ní raibh an Roinn in ann cóip de phionós tarmligthe in 1991 de chuid na Roinne Airgeadais (ag an am), rud a leagann amach an critéar maidir leis an gcaoi a bhféadtar fiachas a dhíscríobh, a thabhairt don fhoireann bhreithnithe. I mí Lúnasa 2023, thug DPENDPDR cead tarmligthe don Roinn le go leanfaidís ar aghaidh le fiachais a dhíscríobh ar an gcritéar céanna ar bhain an Roinn úsáid as roimhe seo.

- 16.49** Cuireann an Roinn DPENDPDR ar an eolas faoi fhiachais a dhíscríobhtar faoin bpróiseas um dhíscríobh bairce fiachais. I mí Lúnasa 2022, chuir an Roinn in iúl do DPENDPDR faoi fhiachas a díscríobhadh in 2020 agus 2021, agus d'aithin DPENDPDR é sin i mí Feabhra 2023. Chomh maith leis sin, tugann an Roinn faoi thionscadail díscríofa spriocdhírthe ar ina leith is gá don Roinn ceadú sainiúil roimh ré a fháil ó DPENDPDR.¹
- 16.50** Sa bhliain 2017, mhol an tArd-Reachtaire Cuntas agus Ciste don Roinn athbhreithniú a dhéanamh ar na fiachais gan íoc i dtaca le cé acu a bheadh nó nach mbeadh sé barainneach iad a lorg bunaithe ar a luach agus ar a mhéid a d'fhéadfaí an fiachas, go háirithe seanfhiachas, a aisghabháil.²
- 16.51** Dúirt an Roinn gur oibrigh sí le DPENDPDR le haghaidh trí dhíscríobh shonracha ar sheanfhiachas (in 2018, 2019, agus 2021), lenar áiríodh 50,000 comhpháirt fiachais dar luach €99 milliún (féach Fíor 16.11). Ní raibh aon díscríobh den chineál sin sa bhliain 2022 agus dúirt an Roinn nach dtuarann sí níos mó díscríbhinní sonracha den chineál sin go luath amach anseo mar cumasaíonn na próisis fiachais atá i bhfeidhm do LAF an fiachas a bhainistiú ar bhealach cuí agus aisghabháil a uasmhéadú an tráth céanna.

Fíor 16.11 Díscríobh sonrach fiachais ó 2018 go 2022

Bliain	Líon na gcásanna	Vóta €m	CÁS €m	Iomlán €m
2018	33,290	28.9	12.6	41.5
2019	7,802	26.5	3.8	30.3
2020	—	—	—	—
2021	9,595	23.7	3.5	27.2
2022	—	—	—	—

Foinse: An Roinn Coimirce Sóisialaí. Anailís ó Oifig an Ard-Reachtaire Cuntas agus Ciste.

Díscríobh láimhe fiachais

- 16.52** Féadfaidh oifigeach breithiúnacha de chuid na Roinne athbhreithniú a dhéanamh ar chás aonair agus comhpháirt fiachais a dhíscríobh don chás sin.³ Nuair a cheaptar oifigeach breithiúnachta, coinníonn sé/sí an t-údarás chun fiachas a dhíscríobh fad atá sé/sí ag obair don Roinn.
- 16.53** Socraíonn an Roinn teorainneacha maidir le luach an fhiachais a bhféadfar é a dhíscríobh de réir gach gráid — cuireann rialuithe TF na teorainneacha sin i bhfeidhm. Déantar taifead ar gach díscríobh ar an gcóras DRAS agus is é beartas na Roinne nach mór cúis an díscríofa a thaifeadadh go soiléir, agus imthosca an díscríofa léirithe go soiléir. Mar sin féin, níl oifigigh bhreithiúnachta srianta, tríd an gcóras TF, ó fhiachas a dhíscríobh ar scéim nach bhfuil aon fhreagracht orthu aisti.
- 16.54** Tá na nithe seo a leanas i measc na rialuithe eile atá i bhfeidhm
- beartas Roinne á rá gur cheart gach díscríobh láimhe a údarú trí theimpléad díscríofa caighdeánach a chomhlánú
 - ó mhí an Mheithimh 2020, athbhreithniú ag an Láraonad Fiachais (LAF) ar 5% den díscríobh láimhe ar fad, chun a mhéid a chomhlíonann siad beartais na Roinne a mheas.

¹ Níl na díscríbhinní seo clúdaithe faoin gcrítéar ceadaithe, agus mar sin ní foláir ceadú sainiúil a fháil ó DPENDPDR.

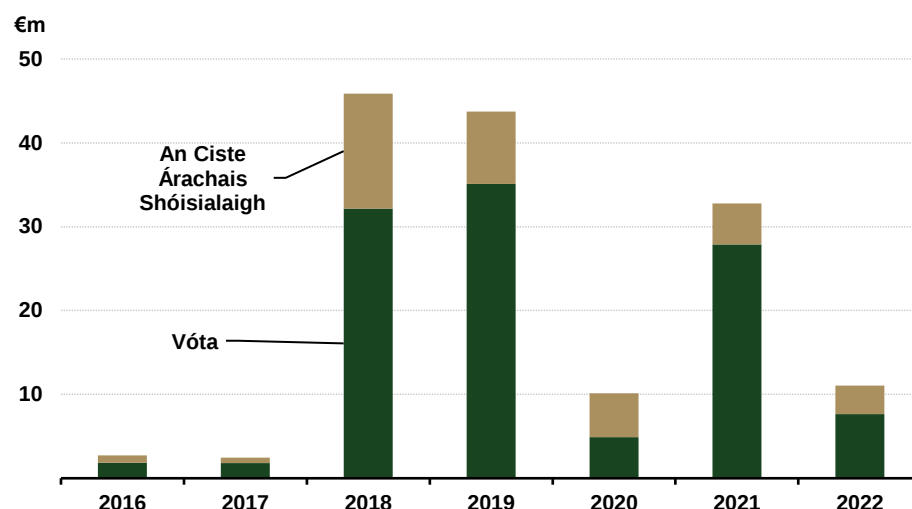
² Féach Tuarascáil ar Chuntais na Seirbhísí Poiblí 2016, caibidil 17, [Bainistíocht íocaíochtaí leasa shóisialaigh](#).

³ Is leis an Acht Leasa Shóisialaigh (Comhdhlúthú), 2005, arna leasú, a fhoráiltear d'fhiachas a dhíscríobh cás ar chás.

Cén leibhéal fiachais a díscríobhadh le blianta beaga anuas?

- 16.55** Idir 2016 agus 2022, díscríobhadh €149 milliún san iomlán i riocht ró-íocaíochtaí — €111 mhilliún ón Vóta agus €37 milliún do CÁS. Tá tionchar na dtionscadal díscríofa baisce ar ina leith a theastaíonn ceadú sonrach in 2018, 2019 agus 2021 soiléir sna luachanna díscríofa bliantúla (féach Fíor 16.12).

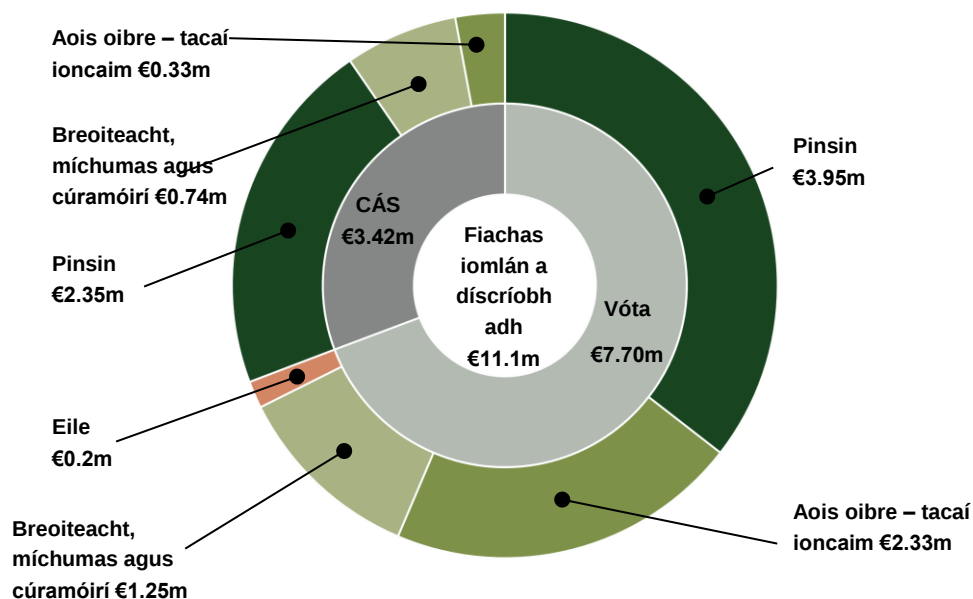
Fíor 16.12 Luach na ró-íocaíochtaí a díscríobhadh don Vóta agus don Chiste Árachais Shóisialaigh, 2016 go 2022.

Foinse: Cuntais Leithreasa na Roinne Coimirce Sóisialaí agus ráitis airgeadais an Chiste Árachais Shóisialaigh. Anailís ó Oifig an Ard-Reachtair Cuntas agus Ciste.

- 16.56** Léirítear i bhFíor 16.13 na réimsí scéime ar ina leith a tháinig fiachas a díscríobhadh in 2022 chun cinn. Bhain an chuid is mó den fhiachas a díscríobhadh in 2022 le líon beag scéimeanna. Shonraigh an Roinn go mbaineann 85% de chásanna díscríofa i ndáil leis an bpinsean Stáit (ranníocaíoch agus neamhranníocach) agus an scéim liúntas míchumais le bás an éilitheora, agus tá 87% de chásanna díscríofa ar an scéim liúntas cuardaitheora poist faoi bhun thairseach íseal-luacha.

Fíor 16.13 Fiachas a díscríobhadh in 2022, Vóta agus an Ciste Árachais Shóisialaigh

Foinse: An Roinn Coimirce Sóisialaí. Anailís ó Oifig an Ard-Reachtair Cuntas agus Ciste.

Anailís ar chásanna aonair inar díscríobhadh fiachas

- 16.57** Rinne foireann an scrúdaithe athbhreithniú ar shampla de 100 cás de dhíscríobh fiachais ró-íocaíochta a taifeadadh i rith 2022 chun comhlíonadh an bheartais Roinne a mheas. Den chéad 25 chás díscríofa a roghnaíodh go randamach, bhí naoi gcinn (36%) faoi bhun na tairsí incheadaithe le haghaidh díscríobh íseal-luacha. Rinneadh scrúdú ar 75 chás díscríofa eile a roghnaíodh go randamach, nár cuireadh díscríobh íseal-luacha san áireamh iontu. Díscríobhadh 63% san iomlán den sampla tríd an bpróiseas um dhíscríobh baisce.

Fíor 16.14 Príomhfhionnachtana na tástála samplaí ar dhíscríobh fiachais ró-íocaíochta

Níor tugadh forbhreathnú ar stádas iomlán fiachais an fhéichiúnaí, agus mar gheall air sin tháinig roinnt torthaí míloighciúla chun cinn. Mar shampla, maidir le féichiúnaí éagtha, d'fhéadfadh gur díscríobhadh comhpháirt seanfhiachas mar cheann nach bhféadfaí a aisghabháil mar gheall ar dheacracht le hairgead a aisghabháil ón eastát, ach d'fhéadfadh nár díscríobhadh comhpháirteanna eile d'fhiachas an fhéichiúnaí chéanna an tráth céanna toisc go raibh siad níos deireanaí.

Ar aon dul le tuarascálacha roimhe^a, bhí easpa doiciméadachta ann i seacht gcás chun tacú leis an bhfiachas bunaidh. I gcás gur ceistíodh an fiachas (ag an bhféichiúnaí nó a (h)ionadaí), díscríobhadh é in dhá chás, agus in dhá chás eile, tugadh aisíocaíochtaí don fhéichiúnaí nó d'eastát an fhéichiúnaí. Bhain na cásanna sin le doiciméadacht neamhleor, áfach, le fiachais a ardaíodh sular foilsíodh na tuarascálacha roimhe.

As 36 chás de dhíscríobh láimhe, níorbh ann don fhoirm teimpléid riachtanach maidir le 50% de na cásanna. I 17 gcinn de na 18 gcás nárbh ann don aighneacht iontu, áfach, bhí nóta cáis ann (a bhí an-ghairid i roinnt cásanna) maidir leis an díscríobh, mar shampla chun taifead a dhéanamh ar an údarás chun an fiachas a dhíscríobh.

I gcás amháin, d'fhéach an Roinn le ró-íocaíocht (€900) a aisghabháil a tharla idir dáta an bháis agus an dáta a tugadh fógra don Roinn faoin mbás. Níor fhéach an Roinn, áfach, le fiachas atá bainteach le sochar a aisghabháil a bhí dlite cheana nuair a bhásaigh an t-éilitheoir agus a sháraigh €10,000. Rinneadh an fiachas deireanach sin a dhíscríobh ina dhiaidh sin in 2022. Rinneadh an ró-íocaíocht níos lú a aisghabháil ó aturnae an duine éagtha tar éis roinnt blianta.^b

Foráiltear leis an reachtaíocht go bhféadfaidh an Roinn íocaíochtaí le héilitheoirí a aisghabháil sna seachtainí tar éis an bháis (go dtí gur cuireadh ar an eolas í faoin mbás) ón institiúid airgeadais (bainc nó An Post de ghnáth) ar íocadh na cistí léi. Níor lorg an Roinn na haisíocaíochtaí sin, áfach, in aon cheann de na cásanna a ndearnadh athbhreithniú orthu. In dhá chás, freisin, lorg an Roinn na cistí sin ón institiúid airgeadais ach ní raibh sí in ann iad a aisghabháil toisc nárbh fhéidir léi deimhniú báis a chur ar fáil.

In ocht gcinn de na cásanna a scrúdaíodh, díscríobhadh fiachais toisc nach ndearna aturnae nó ionadaithe pearsanta an fhéichiúnaí éagtha i dteagmháil leis an Roinn. Níorbh ann d'aon fhianaise á léiriú gur lorg an Roinn tuilleadh plé sular díscríobhadh na fiachais sin i dtrí chás, seachas a sheiceáil ar cuireadh probháid i gcomhad.

Foinse: Anailís ó Oifig an Ard-Reachtair Cuntas agus Ciste.

- Nótaí:
- a Caibidil 17, *Tuarascáil ar Chuntais na Seirbhísí Poiblí 2016*, An tArd-Reachtair Cuntas agus Ciste (2017) agus *Fair Recovery*, Oifig an Ombudsman (2019).
 - b Cealaíodh an fiachas níos lú toisc gur chomhlíon sé na critéir lena chur ar áireamh sa díscríobh bairce — tugadh an fiachas ar ais nuair a fuarthas an íocaíocht.

Ceachtanna a d'fhoghlaim an Roinn

- 16.58** Mhol an tArd-Reachtair Cuntas agus Ciste roimhe sin don Roinn athbhreithniú a dhéanamh ar na cúiseanna a taifeadadh le fiachas a dhíscríobh agus a shuí cé acu is gá nó nach gá cleachtais agus nósanna imeachta a athbhreithniú le haisghabháil a fheabhsú agus ar an gcaoi sin an leibhéal díscríofa amach anseo a íoslaghdú.¹
- 16.59** Ní dhearna an Roinn athbhreithniú foirmiúil ar na cúiseanna nárbh fhéidir roinnt fiachais a aisghabháil agus ar díscríobhadh é. Chuir an Roinn in iúl go bhfuil sonraí sna treoirlínte ar ró-íocaíochtaí faoi na príomhchúiseanna nárbh fhéidir fiachas a aisghabháil. Ina measc siúd tá: cruatan airgeadais/sóisialta; leochaileacht custaiméara; easpa doiciméadachta chun tacú leis an ró-íocaíocht bhunaidh; agus cinnteoireacht neamhleor.

Saincheisteanna eile

- 16.60** I dteannta ró-íocaíochtaí a thagann chun cinn i ngnáthchúrsa an ghnó, féadann ró-íocaíochtaí teacht chun cinn mar thoradh ar eachtraí sonracha.

Sochar breoiteachta

- 16.61** Rinneadh ró-íocaíochtaí le héilitheoirí na scéime sochar breoiteachta mar thoradh ar dhá mhainneachtain shonracha i ndáil le rialú riaracháin.

Ró-íocaíochtaí mar thoradh ar aistriú an chórais TF

- 16.62** Tháinig ró-íocaíochtaí €11.4 milliún chun cinn i ndáil le 11,800 éilitheoir mar thoradh ar shaincheisteanna a tháinig chun cinn nuair a aistríodh an scéim sochar breoiteachta chuig córas TF nua, le linn na tréimhse ó mhí Lúnasa 2018 go lár 2019. Ardaíodh é sin mar fhiachais ró-íocaíochta in 2019.²
- 16.63** Amhail mí na Nollag 2022, shonraigh an Roinn, as an €11.4 milliún de na ró-íocaíochtaí atá dlite mar thoradh ar aistriú an chórais TF, go bhfuil €5.1 milliún (45%) gan íoc fós.
- D'aisíoc 4,600 féichiúnaí €3.6 milliún san iomlán den fhiachas bunaidh.
 - I dtaobh €2.2 milliún breise, aisíocadh €1 mhilliún (44%) agus tá aisíocaíochtaí á ndéanamh faoi láthair ag 1,300 féichiúnaí.
 - I dtaobh €3.1 milliún d'fhiachais a bhí dlite ó 2,300 féichiúnaí, aisíocadh €750,000 (24%) go páirteach ach níl an t-iarmhéid gan íoc á aisíoc faoi láthair ag na féichiúnaithe.
 - As na fiachais bhunaidh €1.7 milliún de chuid 1,300 féichiúnaí, aisíocadh €230,000 (13%) ach tá an t-iarmhéid curtha ar fionraí — shonraigh an Roinn go n-áirítear leis sin cásanna inar cuireadh moill ar aisíocaíocht mar gheall ar phaindéim Covid-19 ach a mheastar a bheith tugtha chun críche faoi dheireadh 2023.³
 - Díscríobhadh €0.8 milliún le haghaidh 2,200 féichiúnaí.⁴

Ró-íocaíochtaí mar thoradh ar bhabhta íocaíochta a rinneadh faoi dhó

- 16.64** Rinneadh ró-íocaíochtaí €2.4 milliún le 11,000 éilitheoir i mí na Nollag 2019, toisc go ndearnadh babhta íocaíochta a sceidealú faoi dhó. Ardaíodh na cásanna sin mar fhiachas ró-íocaíochta i dtús 2020.

1 Féach Tuarascáil ar Chuntais na Seirbhísí Poiblí 2016, caibidil 17, Bainistíocht íocaíochtaí leasa shóisialaigh

2 Shonraigh an Roinn gurbh ann do 1,325 chás eile dar luach €1.5 milliún a ardaíodh i dtosach mar fhiachais ró-íocaíochta ach a bhfuarthas amach nárbh íocaíochtaí cearta iad nuair a rinneadh athbhreithniú orthu, agus mar sin cealaíodh an fiachas ró-íocaíochta.

3 Bhí na cásanna sin laghdaithe go 1,000 cás, agus luach €1.3 milliún gan íoc orthu, faoi dheireadh mhí Aibreáin 2023.

4 Tharla sé sin go príomha in 2021 tar éis ceadú a fháil ó DPENDPDR.

- 16.65** Bhí an Roinn níos rathúla ó thaobh fiachas a aisghabháil de i ndáil leis an bhfiachas a d'eascair ón íocaíocht dhúblach. As an bhfiachas €2.4 milliún a ardaíodh, aisghabhadh €2 mhilliún (83%), agus tá €0.35 milliún gan íoc ó 1,500 féichiúnaí nach bhfuil ag aisíoc faoi láthair. Tá €50,000 eile fós gan íoc ó fhéichiúnaithe atá ag aisíoc (b'ionann an ró-íocaíocht bhunaidh sna cásanna sin agus €130,000). B'ionann an fiachas a díscríobhadh i ndáil le híocaíochtaí dúblacha agus €70,000 (3% den iomlán).

Íocaíocht dífhostaíochta paidéime

- 16.66** Cuireadh tús leis an scéim íocaíochta dífhostaíochta paidéime (ÍDP) i mí an Mhárta 2020 agus dúnadh an scéim (agus aistríodh na héilitheoirí a bhí fágtha, nuair ab incháilithe, ón scéim) i mí Aibreáin 2022. Caitheadh tuairim is €9.2 billiún ar an scéim ÍDP sa tréimhse 2020 go 2022. Thug an tArd-Reachtaire Cuntas agus Ciste tuairisc roimhe seo ar na rialuithe a cuireadh i bhfeidhm do ÍDP agus ar an mbaol go ndéanfaí ró-íocaíochtaí le héilitheoirí.¹ I ndáil le héilitheoirí ÍDP a bhí fostaithe in 2020, fuarthas amach sa tuarascáil nach raibh níos mó ná 9% de shampla d'éilitheoirí incháilithe don íocaíocht a fuarthas ar an dáta ar a ndearnadh tástáil. Níorbh fhéidir leis an scrúdú teacht ar chonclúid, ag an am sin, maidir le héilitheoirí féinfhostaithe.
- 16.67** B'ionann suim iomlán na ró-íocaíochtaí faoin scéim ÍDP a ardaíodh go mí na Nollag 2022 agus €50.5 milliún (0.5% de chaiteachas na scéime), agus astu siúd
- baineann €8.6 milliún (9,400 cás) le nochtaí deonacha don Roinn agus aisghabhadh 99% de na ró-íocaíochtaí sin
 - Baineann €41.9 milliún (10,500 cás) le cinneadh athbhreithnithe ag an Roinn, agus aisghabhadh 13% de na ró-íocaíochtaí sin.² Measann an Roinn go bhfuil calaais i gceist i thart ar 10% de na cásanna sin.
- 16.68** In 2022, shonraigh an Roinn go bhfuil sé de rún aici cásanna a athbhreithniú i gcomhar leis na Coimisinéirí Ioncaim, agus cuirfeadh tús leis an bpróiseas sin faoi thús Ráithe 4 de 2022.
- 16.69** I mí Aibreáin 2023, shonraigh an Roinn go bhfuil béim á leagan anois ar fhorluí 'oibre agus éilimh' idir ÍDP agus fostaíocht. I ndáil le héilitheoirí arbh fhostaí iad, rinneadh anailís fhairsing ar thaifid na gCoimisinéirí Ioncaim chun forluí den sórt sin a aithint. Tá 14,000 cás aitheanta ag an anailís sin go dtí seo agus aisghabháil fhéideartha €47 milliún ag gabháil leo. Tá tuilleadh anailíse ar siúl le haghaidh éilitheoirí ÍDP a raibh níos mó ná fostóir amháin acu.
- 16.70** Mheas an Roinn go n-aithneofaí thart ar 20,000 cás san iomlán, lena ngabhann aisghabháil fhéideartha €70 milliún. Tá sé beartaithe ag an Roinn tosú ag scríobh chuig sampla de na héilitheoirí sin i mí Mheán Fómhair 2023. Ina theannta sin, aithníodh 58,000 cás (ach níor measadh aon suim aisghabhála fhéideartha) nach ann do thaifead árachais shóisialaigh ina leith — áirítear leis sin cásanna inar éiligh an duine an íocaíocht ÍDP ach nach raibh sé/sí incháilithe agus cásanna a bhaineann le saincheist comhlíonta cánach ar ina leith a mainnigh an duine nó a f(h)ostóir na tuairisceáin chuí a dhéanamh chuig na Coimisinéirí Ioncaim.
- 16.71** Maidir le héilitheoirí féinfhostaithe, dhírigh an Roinn ar dhaoine nach bhfuil aon taifead árachais shóisialaigh (ceanglas um incháilitheacht ÍDP) acu roimhe a aimsiú. Cé gur aithníodh roinnt cásanna den sórt sin, tá obair ar siúl chun cuntas a thabhairt i dtuairisceáin chuig na Coimisinéirí Ioncaim ina dhiaidh sin.

¹ Féach *Tuarascáil ar Chuntais na Seirbhísí Poiblí 2020*, caibidil 11, [Rialuithe ar íocaíocht dífhostaíochta phaidéim Covid-19](#).

² Díscríobhadh fiachas ró-íocaíochta €14,300.

Conclúidí agus moltaí

- 16.72** Ceanglaítear ar an Roinn féachaint le ró-íocaíochtaí a aisghabháil atá déanta le héilitheoirí agus tá roinnt uirlisí ar fáil di chun an aisghabháil sin a chumasú. Sa *Straitéis Comhlíonta agus Frith-Chalaoise 2019 go 2023* de chuid na Roinne, socraítear an cur chuige, príomhtháscairí feidhmíochta agus príomhspríocanna, agus é mar théamaí lárnacha ró-íocaíochtaí a chosc, neamhchomhlíonadh a dhíspreagadh agus a bhrath agus cuntas a thabhairt i bhfeidhmíocht.
- 16.73** Bíonn nósanna imeachta na Roinne leordhóthanach nó go maith de ghnáth nuair a dhéantar measúnú orthu de réir na bpríomhthosca ratha atá leagtha amach sa treoir dea-chleachtais a d'eisigh DPENDPDR i dtaobh aisghabháil fiachais ag comhlachtaí poiblí. Tá roinnt deiseanna ann chun feabhsú breise a bhaint amach ina leith sin. Mar shampla, bainistítear fiachas éilitheoirí éagtha ar bhonn comhpháirteanna fiachais, cé gur cheart an fiachas go léir den sórt sin a mheas a bheith in-aisghabhála ón eastát nó do-aisghabhála — mar thoradh air sin, laghdaítear iontaofacht na luachála ar roinnt fiachais gan íoc. In athbhreithniú ar shampla d'éilimh, aithníodh freisin nach gcloíonn baill foirne i gcónaí le treoir na Roinne chun taifead a dhéanamh ar na cúiseanna le díscríobh agus úsáid á baint as foirm teimpléid shainordaithe.

Treochtaí maidir le fiachas ró-íocaíochta

- 16.74** Amhail an 31 Nollaig 2022, bhí fiachas iomlán gan íoc €495 mhilliún ar an Roinn a bhain le ró-íocaíochtaí scéime le héilitheoirí. Níl athrú mór tagtha ar shuim iomlán an fhiachais gan íoc le cúig bliana anuas. Sna cúig bliana sin, as gach Euro de ró-íocaíocht nua a ardaíodh, aisghabhadh suim is comhionann le thart ar dhá thrian agus díscríobhadh aon trian.
- 16.75** Ní raibh tionchar mór ag paidéim Covid-19 ar luach iomlán an fhiachais ró-íocaíochta a aisghabhadh gach bliain, d'ainneoin fiachas nua a ardaíodh i rith na paidéime a chur ar fionraí i rith na paidéime — tharla sé sin mar thoradh ar asbhaintí leanúnacha ó éilimh atá á n-íoc agus lena ngabhann tréimhse fhadtéarmach aisghabhála.
- 16.76** Maidir le cion mór d'fhéichiúnaithe, níl siad ag aisíoc a bhfiachais leis an Roinn. Príomhthosca a bhíonn taobh thiar de rath na Roinne maidir le ró-íocaíochtaí a aisghabháil is ea aois an fhiachais, cibé acu an bhfuil íocaíocht á fáil ag an éilitheoir ón Roinn faoi láthair agus luach an fhiachais. Mar thoradh air sin, is ríthábhachtach tráthúlacht bhearta na Roinne chun aisghabháil ró-íocaíochtaí a bhrath agus a thionscnamh. Tá luach ard fiachais ag gabháil le roinnt scéimeanna, agus go háirithe an scéim liúntas cuardaitheora poist agus an scéim íocaíochtaí teaghlaigh aontuismitheora, nach bhfuil go leor de á aisíoc agus a bhfuil cion mór de níos sine ná ceithre bliana.

Anailís ar fhiachas a díscríobhadh

- 16.77** I mí Lúnasa 2023, thug DPENDPDR cead tarmligthe don Roinn fiachas a dhíscríobh a chomhlíon critéir áirithe — chuaigh sé sin in ionad ceada ó 1991 lenar rialaíodh socruithe i mblianta roimhe. Díscríobh baisce a bhí i thart ar 70% d'fhiachais a díscríobhadh i gcás gur comhlíonadh na critéir sin.

- 16.78** San anailís ar shampla d'fhiachais a díscríobhadh in 2022, fuarthas amach go raibh easpa doiciméadachta ann i gcáschomhaid agus freisin gur teoranta atá bearta na Roinne nuair nach dtéann an t-éilitheoir i dteagmháil leis an Roinn agus nuair nach bhfuil íocaíocht á fáil acu faoi láthair ón Roinn. Ba léir sin ach go háirithe i gcás líon na bhfiachas cáis eastáit a díscríobhadh. Agus í ag plé le cásanna eastáit, tá bonn reachtach ag an Roinn chun fiachais ró-íocaíochta a aisghabháil a bhaineann le híocaíochtaí cúnamh ach níl na cumhachtaí céanna aici maidir le híocaíochtaí sochair.
- 16.79** Tá bearta déanta ag an Roinn chun aghaidh a thabhairt ar mholtaí roimhe seo maidir le treoir do bhaill foirne agus éilitheoirí a chur ar an eolas faoi luach an fhiachais trí ráiteas bliantúil. Níl aghaidh tugtha ag an Roinn, áfach, ar an moladh roimhe sin anailís a dhéanamh ar na cúiseanna nárbh fhéidir an fiachas a aisghabháil agus ar ghá é a dhíscríobh ina dhiaidh sin. Má dhéantar sin, d'fhéadfadh go dtabharfaí bonn eolais faoi leasuithe ar bheartais agus nósanna imeachta agus go laghdófaí an gá le díscríobh amach anseo.

Moladh 16.1

Ba cheart don Roinn athbhreithniú foirmiúil a dhéanamh ar na cúiseanna a taifeadadh le díscríobh fiachais agus a shuí cibé acu an gá cleachtais agus nósanna imeachta a athbhreithniú chun aisghabháil a fheabhsú agus ar an gcaoi sin leibhéal an díscríofa a laghdú amach anseo.

Freagairt an Oifigigh Cuntasaíochta

Comhaontaítear.

Tá nósanna comhaontaithe i bhfeidhm ag an Roinn maidir le díscríobh fiachais agus coinneoidh sí oiriúnacht agus éifeachtacht na nósanna imeachta sin faoi athbhreithniú. Déanfar an t-athbhreithniú foirmiúil a iarradh leis an moladh i Ráithe 1 de 2024 agus tabharfar tuairisc air do Bhord Chlár Rialaithe agus do Bhord Bainistíochta na Roinne nuair a bheidh sé tugtha chun críche.

Amlíne don chur chun feidhme

Ráithe 1 de 2024.

Aisghabháil fiachais ró-íocaíocht a eascraíonn as eachtraí sonracha

- 16.80** Maidir le ró-íocaíochtaí a tháinig chun cinn ar an scéim sochar breoiteachta le blianta beaga anuas, tá thart ar
- €5.5 milliún (49%) den fhiachas ró-íocaíochta deimhnithe aisghafa ag an Roinn a tháinig chun cinn mar thoradh ar dheacrachtaí leis an aistriú chuig córas TF nua, agus tá 7% breise den fhiachas sin díscríofa aici.
 - tá an fiachas ró-íocaíochta go léir, beagnach, aisghafa aici a d'eascair ó íocaíocht dhúblach faoin scéim i mí na Nollag 2019.
- 16.81** Tá anailís á déanamh fós ag an Roinn ar íocaíochtaí le héilitheoirí fostaithe agus féinfhostaithe IDP, chun ró-íocaíochtaí féideartha a aithint. I gcás go ndearna éilitheoirí nochtadh deonach faoi ró-íocaíocht faoi mhí na Nollag 2022, tá an ró-íocaíocht iomlán €8.6 milliún ar fad aisghafa ag an Roinn, beagnach.

- 16.82** D'aithin an Roinn ró-íocaíochtaí ÍDP i 10,500 cás dar luach €41.9 milliún faoi mhí na Nollag 2022, ach ní raibh ach 13% de sin aisghafa aici amhail mí Aibreáin 2023. Ina theannta sin, tá anailís á déanamh ag an Roinn ar chásanna chun a aithint cá háit ar tharla forluí idir ÍDP agus fostaíocht, agus measann sí go bhféadfadh go n-aithneofaí suas le 20,000 cás lena mbainfeadh aisghabháil fhéideartha €70 milliún. Tá sé ar intinn ag an Roinn scríobh chuig sampla de na cásanna sin ó mhí Mheán Fómhair 2023. Tá anailís á déanamh ag an Roinn ar chásanna ar ina leith nach raibh taifead árachais shóisialaigh ag faighteoir ÍDP roimhe sin ach a dhearbhaigh sé/sí go raibh siad ina f(h)ostaí nó féinfhostaithe.

Moladh 16.2

Ba cheart don Roinn aithint agus ardú an fhiachais ró-íocaíochta maidir le ÍDP a bhrostú, mar gheall ar an deacracht a bhaineann le seanfhiachas a aisghabháil agus le fiachas a aisghabháil ó fhéichiúnaithe nach bhfuil íocaíochtaí leasa shóisialaigh á bhfáil acu faoi láthair.

Freagairt an Oifigigh Cuntasaíochta

Comhaontaítear.

Mar gheall ar mhéid na n-íocaíochtaí ÍDP, agus os cionn 29 milliún íocaíocht i gceist leo, a léiríonn an cur isteach gan choinne ar an ngeilleagar agus an tsochaí, is tionscadal casta é sin. Tá obair ag dul ar aghaidh.

Amlíne don chur chun feidhme

Meastar go gcríochnófar an obair sin faoi dheireadh na bliana 2024.

